

*Hanna Schreiber*¹

ZASADY ETYCZNE DOTYCZĄCE OCHRONY NIEMATERIALNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO – NADZIEJE I RZECZYWISTOŚĆ

1. Wprowadzenie

Przyjęta 17 października 2003 roku na forum UNESCO Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego² po 10 latach swojego funkcjonowania zaczęła „obracać” w dokumenty pomocnicze o charakterze *soft law*, które umożliwiają, obok tworzenia w oparciu o nią krajowych regulacji prawnych i procedur administracyjnych, także formułowanie polityk i wskazówek postępowania dla różnorodnych aktorów państwowych i niepaństwowych. Jednym z takich dokumentów pomocniczych stały się Zasady etyczne dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego³ przyjęte 4 grudnia 2015 roku na posiedzeniu Komitetu Międzyrządowego ds. ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (dalej Komitet Międzyrządowy) w Windhoek (Namibia)⁴.

Zasady te zostały opracowane zgodnie z „duchem” Konwencji z 2003 roku i w myśl obowiązujących międzynarodowych aktów prawnych w zakresie ochrony praw człowieka i praw ludów tubylczych, na które wskazuje preambuła do Konwencji z 2003 roku. Tworzą one zespół ogólnych, kierun-

¹ Uniwersytet Warszawski, Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych.

² *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*, Dz.U. Nr 172, poz. 1018, (dalej: Konwencja z 2003 roku).

³ *Ethical Principles for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*.

⁴ Decyzja Komitetu Międzyrządowego 10.COM 15.a. Tłumaczenie Zasad etycznych na język polski – H. Schreiber (Uniwersytet Warszawski), A. Waclawczyk (PK ds. UNESCO), Warszawa, lipiec 2016. Dokument niepublikowany.

kowych wytycznych, akceptowanych jako wskazania dotyczące postępowania w zakresie ochrony dziedzictwa niematerialnego dla rządów, organizacji i jednostek mających bezpośredni lub pośredni wpływ na zapewnienie żywotności niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Wzbudziły one duże zainteresowanie po stronie organizacji pozarządowych, zwłaszcza tych akredytowanych przy Konwencji z 2003 roku i zrzeszonych w ramach działającego Forum NGOs⁵, oraz środowiska akademickiego, mniejsze zaś po stronie głównych adresatów: państw-stron Konwencji, mających najwięcej instrumentów ochrony. Katalog zadań ochronnych wynikających z Konwencji czyni bowiem z państw głównych strażników procedur ochronnych, zaś ze wspólnot, grup i jednostek główny podmiot współuczestniczący w tych procedurach i działaniach.

Niniejszy artykuł przybliży główne argumenty w debacie, jaka toczyła się w trakcie ich tworzenia (autorka miała okazję uczestniczyć w spotkaniu ekspertów⁶ zaproszonych przez UNESCO w celu konsultacji treści zasad do Walencji w marcu 2015 r.⁷) oraz ich recepcję w środowisku organizacji pozarządowych i wśród przedstawicieli państw-stron Konwencji. Analiza zostaje dokonana także na tle innych wytycznych dotyczących etyki w ochronie szeroko rozumianego dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w Polsce.

2. Kontekst powstania Zasad etycznych

W grudniu 2012 roku Komitet Międzyrządowy ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego, korzystając z przysługujących mu uprawnień (art. 7 Konwencji), zwrócił się z prośbą do Sekretariatu Konwencji z 2003 roku o rozpoczęcie prac nad modelowym kodeksem etycznym oraz przedstawienie raportu na jego temat na sesji Komitetu Międzyrządowego w 2013 roku (decyzja 7.COM.6 par. 11).

Interesujący jest kontekst, w jakim temat ten w ogóle pojawił się w kontekście ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Mianowicie zwrócenie uwagi na potrzeby stworzenia kodeksu zasad etycznych nastąpiło już podczas konferencji waszyngtońskiej, mającej miejsce w czerwcu 1999 roku, która krytycznie podsumowała 10-lecie funkcjonowania Reko-

⁵ *Intangible Cultural Heritage Non-governmental Organizations Forum*, ichngoforum.org.

⁶ *Expert meeting on a model code of ethics for intangible cultural heritage, Valencia, Spain, 30 March to 1 April 2015. Background note and agenda*, ITH/15/EXP/1 Rev.

⁷ Informacje dotyczące przebiegu dyskusji podczas spotkania ekspertów przygotowującego Zasady etyczne na podstawie notatek autorki, uczestniczącej w tym spotkaniu. Dalsze oznaczenia w tekście – notatka H.S.

mendacji UNESCO dotyczącej ochrony kultury tradycyjnej i folkloru, przyjętej przez Konferencję Generalną UNESCO 15 listopada 1989 roku⁸. Była ona efektem prac powołanego przez UNESCO w 1982 roku Komitetu Ekspertów ds. ochrony folkloru⁹.

W latach 1998-1999 UNESCO zorganizowało 8 regionalnych spotkań, których wyniki przedstawione zostały właśnie na wspomnianej międzynarodowej konferencji w Waszyngtonie¹⁰. Podczas tej konferencji Rekomendacja poddana została surowej krytyce. Uznano, że Rekomendacja zbyt mocno podkreśla znaczenie dokumentacji dziedzictwa niematerialnego, a za mały nacisk kładzie na podtrzymywanie wciąż istniejących zwyczajów i tradycji, w ten sposób umniejszając znaczenie grup i społeczności, które mogą je przekazywać. Stało się to kolejnym argumentem na rzecz wypracowania bardziej kompleksowego i prawnie wiążącego aktu międzynarodowego¹¹.

Temat etyki jako istotnego elementu w podejmowaniu działań ochronnych w stosunku do kultur tradycyjnych pojawił się na tej konferencji kilkakrotnie; co ciekawe, potrzeba stworzenia kodeksu etycznego wymieniona została na pierwszym miejscu listy „zadań” dla nowego, przewidywanego już wtedy, aktu prawa międzynarodowego¹². Jako uzasadnienie dla podjęcia się tego zadania wskazywano trudne relacje między ludami rdzennymi a nie-rdzennymi w kontekście korzyści płynących z kultury tradycyjnej i folkloru, zwłaszcza w kontekście Australii¹³ (lata 90. XX wieku to okres wzmożonych walk o prawo dostępu do ziemi, jak również czas, w którym przygotowano słynny raport o „cywilizowaniu Aborygenów” w opresyjnym systemie edukacji pt. *Bringing Them Home*¹⁴). Na drugim miejscu wymieniono „zwyczajowych właścicieli” kultury tradycyjnej (w terminologii

⁸ *Recommendation for the Protection of Traditional Culture and Folklore.*

⁹ Committee of Experts on the Safeguarding of Folklore.

¹⁰ *A Global Assessment of the 1989 Recommendation on the Safeguarding of Traditional Culture and Folklore: Local Empowerment and International Co-operation.*

¹¹ SCHREIBER H., *Komentarz do Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku* [w:] *Konwencje UNESCO w dziedzinie kultury. Komentarz*, red. K. Zalaśńska, Kowalski W., Piotrowska-Nosek K., Schreiber H., Wydawnictwo Wolters Kluwer, Warszawa 2014.

¹² *Final Conference Report* [w:] *Safeguarding traditional cultures: a global assessment*, red. P. Seitel, Washington D. C., Center for Folklife and Cultural Heritage Smithsonian Institution, 2001, s. 272.

¹³ *Ibidem*, s. 291.

¹⁴ *Bringing them Home. Report of the National Inquiry into the Separation of Aboriginal and Torres Strait Islander Children from Their Families*, April 1997, online : <https://www.humanrights.gov.au/our-work/bringing-them-home-report-1997> (dostęp: 3.10.2019).

Konwencji z 2003 roku – „depozytariuszy niematerialnego dziedzictwa kulturowego”), których kluczowa rola w działaniach ochronnych powinna zostać zachowana. Trzecie miejsce przyznano wprowadzeniu zasady ścisłej współpracy z lokalnymi organizacjami, w tym NGO-sami, a dopiero na ostatnim miejscu stwierdzono, że nowy akt musi dysponować poszerzoną, dynamiczną definicją tego, czym jest „kultura tradycyjna i folklor”.

W procesie opracowywania tekstu Konwencji, a następnie jej implementacji, kolejność ta została odwrócona. Na pierwszy plan została wysunięta sprawa definicji przedmiotu ochrony. Pozycja w systemie ochrony wspólnot, grup i jednostek została wpisana jako kluczowa, jednakże *de facto* jest ona bardzo mocno ograniczona przez prerogatywy państw-stron Konwencji z 2003 roku, zaś rola organizacji pozarządowych dopiero niedawno zaczęła się krystalizować i instytucjonalizować poprzez Forum NGO-sów akredytowanych przy Konwencji 2003¹⁵.

W czasie prac przygotowawczych nad tekstem Konwencji z 2003 roku sprawa nie zrównoważonej turystyki, praw własności intelektualnej, komercjalizacji dziedzictwa, przemysłów kultury była traktowana jako bardzo drażliwa. Jak wspomina jeden z ekspertów biorących udział w jej opracowywaniu prof. Marc Jacobs: „Dynamika dyskusji w grupie doprowadziła do wyprodukowania arcydzieła kompromisu i słabości zarazem – Konwencji z 2003 roku, i odłożenia palących kwestii, które zidentyfikowano już w 1999 roku, «do lodówki», na późniejszy termin”¹⁶.

Niewątpliwie wydarzenia na rynkach finansowych (kryzys 2008 roku) oraz w samym UNESCO (restrykcje budżetowe związane z zawieszeniem swojego członkostwa przez Stany Zjednoczone) spowodowały, że kilka lat po przyjęciu Konwencji poświęconych było na kwestie o charakterze proceduralnym. Rozpoczęcie debaty nad Celami Zrównoważonego Rozwoju, a następnie ich przyjęcie w 2015 roku przez ONZ przywróciło szansę na powrót do pogłębionej debaty nad bardziej problematycznymi zagadnieniami. Intensywne prace przygotowawcze i zmiana w funkcjonowaniu Konwencji, jaka dokonała się podczas posiedzenia Zgromadzenia Ogólnego państw-stron Konwencji z 2003 roku w czerwcu 2016 roku, polegająca na przyjęciu nowego rozdziału VI w Dyrektywach Operacyjnych, w całości poświęconego zrównoważonemu rozwojowi w kontekście dziedzictwa niematerialnego, związana była ściśle z pracami nad Zasadami etycznymi. Należy także dodać, że kwestia etyki była od początku widoczna w pracach nad nowym rozdziałem VI Dyrektyw Operacyjnych.

¹⁵ <http://www.ichngoforum.org/>.

¹⁶ JACOBS M., *The Spirit of the Convention – Interlocking Principles and Ethics for Safeguarding Intangible Cultural Heritage*, “International Journal of Intangible Heritage”, June 2016, s. 74.

Sprawa etyki w ochronie dziedzictwa niematerialnego w sposób formalny pojawiła się podczas posiedzenia Komitetu Międzyrządowego w 2012 roku podczas punktu obrad poświęconego na dyskusję nad raportami okresowymi państw-stron Konwencji, którym w danym roku przypadał obowiązek dostarczenia takiego raportu (do grudnia 2018 roku obowiązek każdego państwa-strony Konwencji do złożenia raportu z jej implementacji przypadał co 6 lat od roku ratyfikacji, od 2019 roku doszło do reformy systemu raportowania okresowego z indywidualnego na regionalny¹⁷). Mianowicie analiza raportów okresowych przedstawionych przez Szeszele i Meksyk zwróciła uwagę Sekretariatu na zagadnienie konieczności odwoływania się do zasad etyki, zwłaszcza do zasady poszanowania lokalnych zwyczajów dotyczących dostępu do praktyk związanych z dziedzictwem niematerialnym, przy publicznym udostępnianiu zebranych materiałów dokumentacyjnych, nagrań oraz informacji, których wspólnoty, grupy i jednostki nie życzą sobie ujawniać¹⁸. Wątek ten wzbudził zainteresowanie przewodniczącego obrad w związku z konkluzją Sekretariatu, że informacje dotyczące kwestii etycznych związanych z ochroną lub dostępem do niematerialnego dziedzictwa nie pojawiają się w zasadzie w ogóle w raportach okresowych pozostałych państw.

Kwestia ta w dyskusji na forum Komitetu została również uznana za istotną przez delegację Belgii¹⁹, która wsparła działania na rzecz wypracowania kodeksu etycznego, powołując się na par. 102 i 103 Dyrektyw Operacyjnych do Konwencji (w wersji z 2012 roku, dyrektywy są aktualizowane co dwa lata przez Zgromadzenie Ogólne państw-stron Konwencji²⁰).

Dyrektywy te wskazują wprost w ww. paragrafach poświęconych działaniom na rzecz zwiększania świadomości dotyczącej niematerialnego dziedzictwa kulturowego, że państwa-strony Konwencji powinny szczególnie troszczyć się o to, by nie doszło do: dekontekstualizacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, stygmatyzowania wspólnot, grup i jednostek w jakikolwiek sposób (w tym naznaczania ich piętnem zacofania) lub naruszania ich wizerunku, usprawiedliwiania jakichkolwiek form dyskryminacji (politycznej, społecznej, etnicznej, religijnej, językowej czy płciowej), ułatwiania naruszeń i nadużywania wiedzy i umiejętności wspólnot, grup i jednostek, skomercjalizowania i nieodróżnionej turystyki, która mogłaby narazić na jakiegokolwiek

¹⁷ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 7 GA.10.

¹⁸ *Examination of the reports of States Parties on the implementation of the Convention and on the current status of all elements inscribed on the Representative List*, ITH/12/7.COM/6, par. 26, par. 102.

¹⁹ *Adoption of the summary records of the seventh session of the Committee*, ITH/13/8.COM/4, par. 66.

²⁰ <https://ich.unesco.org/en/directives> (dostęp: 20.09.2019 r.).

ryzko niematerialne dziedzictwo kulturowe. Aby móc wypełnić te wskazówki, państwa-strony są zachęcane do rozwijania i przyjmowania kodeksów etycznych w oparciu o przepisy Konwencji z 2003 roku i Dyrektyw Operacyjnych, zapewniających, że podjęte działania na rzecz budowania świadomości w temacie dziedzictwa niematerialnego są właściwe (rozdział IV Dyrektyw Operacyjnych z 2012 roku). Nacisk delegacji Belgii, poparty przez Azerbejdżan, doprowadził do tego, że do decyzji końcowej, podsumowującej analizę raportów okresowych państw został dodany zapis wzywający Sekretariat Konwencji do rozpoczęcia działań na rzecz stworzenia modelowego kodeksu etycznego²¹.

Kwestia etyki w ochronie dziedzictwa niematerialnego stała się widoczna w Dyrektywach dość wcześnie, bo już w ich drugiej wersji przyjętej po Zgromadzeniu Ogólnym państw-stron w czerwcu 2010 roku. Pierwsza wersja Dyrektyw z 2008 roku odnosiła się do niej tylko raz, w par. 90 mówiącym o tym, że organizacje pozarządowe akredytowane przy Konwencji z 2003 roku powinny działać zgodnie z „krajowymi i międzynarodowymi prawnymi i etycznymi standardami”²². Brak było jednak doprecyzowania, o jakie etyczne i prawne standardy może chodzić. Ale Dyrektywy z 2010 roku wprowadziły zalecenia w par. 102 i 103, które do dzisiaj pozostają niezmiennione. Co ciekawe, widać tu wyraźnie, że nowy, zmieniony tekst dyrektyw, także uwzględniający kwestię Zasad etycznych, został zaproponowany przez Sekretariat Konwencji (działający w nieformalnym porozumieniu z delegacją Belgii, zaangażowaną także w promocję tego tematu podczas spotkania NGO-sów poprzedzającego posiedzenie Komitetu w Namibii) i dość szybko, bez większej dyskusji, przyjęty na 3. posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego państw-stron w czerwcu 2010 roku²³. Sprawa została poddana uszczegółowieniu podczas spotkania z ekspertami, które miało miejsce, jednak dopiero 5 lat później, na przełomie marca i kwietnia 2015 roku²⁴.

3. Dylematy ekspertów

Jakie założenia przyświecały spotkaniu ekspertów poproszonych o konsultacje zasad etycznych? Zgodnie z przygotowanym przez Sekretariat Konwencji z 2003 roku dokumentem dyskusja nad zasadami lub ko-

²¹ *Adoption of the summary records of the seventh session of the Committee*, ITH/13/8.COM/4, par. 75, par. 113.

²² *Operational Directives 2008*, dostęp : https://ich.unesco.org/doc/src/ICH-Operational_Directives-2.GA-EN.pdf, (dostęp: 19.12.2019 r.).

²³ *Summary records of the Third Sessions of the General Assembly, UNESCO Headquarters*, ITH/12/4.GA/INF.1.

²⁴ https://ich.unesco.org/en/events?meeting_id=00463 (dostęp: 20.09.2019 r.).

deksem etycznym miała opierać się na kilku kierunkowych wytycznych. Po pierwsze, zasady etyczne miały wynikać z fundamentalnych zasad samej Konwencji z 2003 roku, a więc: poszanowania prawa wszystkich osób – depozytariuszy dziedzictwa, do pełnego i sprawiedliwego włączania ich w każdy proces, projekt czy działanie ich dotyczące oraz uznania ich kluczowej roli dla podtrzymywania i zarządzania ich własnym dziedzictwem. Po drugie, wypracowanie, promocja i implementacja zasad etycznych miały wspierać budowanie większej wrażliwości wobec norm o charakterze kulturowym, wspierać podejście uczciwe, transparentne oraz właściwe zachowania względem dziedzictwa niematerialnego, jak również eliminować jakiegokolwiek działania pozbawione szacunku bądź sprzyjające moralnym, prawnym czy komercyjnym nadużyciom. Po trzecie, zasady te powinny przyświecać wszelkim podejmowanym wysiłkom na rzecz ochrony oraz wspierać poszanowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego w tak zróżnicowanych obszarach jak: działalność muzeów, badania antropologiczne i folklorystyczne, rozwój turystyki, aktywność mediów czy ochrona własności intelektualnej. Po czwarte, zwrócono uwagę na fakt, że wiele działań związanych z dziedzictwem niematerialnym nie ma na celu jego ochrony, jednak mimo to wpływa na jego żywotność i w związku z tym również tego typu działanie powinno zostać objęte przyszłym kodeksem etycznym (zasadami etycznymi)²⁵. Miały one zostać przyjęte jako dopełnienie postanowień Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku, Dyrektyw operacyjnych dla wdrażania tej Konwencji oraz regulacji krajowych, aby mogły służyć za podstawę przy tworzeniu szczegółowych kodeksów etycznych bądź innych narzędzi, które byłyby dostosowane do miejscowych uwarunkowań i brały pod uwagę specyfikę poszczególnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Istotnym dylematem, jaki należało rozwiązać, była kwestia formy i terminologii: poważnie rozważano kwestię przyjęcia formuły kodeksu etycznego (co wynikało z dotychczas stosowanej terminologii, mającej swoje źródła jeszcze w konferencji waszyngtońskiej z 1999 roku), jak również rozciągnięcia go nie tylko na sprawy związane z ochroną niematerialnego dziedzictwa kulturowego, ale i z całością jego funkcjonowania²⁶. Ostatecznie przeważył argument, że kodeks w swojej istocie odnosi się do formy o usystematyzowanej strukturze, kompleksowo regulującej dane zagadnienie, i zastosowanie tego pojęcia w przypadku etyki w sferze dziedzictwa niematerialnego, mającego bardzo zróżnicowane kulturowo-religijne

²⁵ *Expert meeting on the model...*, *Ibidem*, s. 1.

²⁶ Stanowisko wyrażone przez Franka Proschana, ówczesnie członka Sekretariatu Konwencji UNESCO z 2003 roku, na spotkaniu w Walencji, marzec 2015, notatka autorki.

podłoża, może mieć charakter nieprecyzyjny, a nawet – mylący. Przyjęcie „łagodniejszego” sformułowania: zasady (*principles*), odwołującego się do przyjętych sposobów postępowania w danych okolicznościach, miały zaznaczyć taki właśnie charakter proponowanych rozwiązań. Pomysł objęcia zasadami etycznymi sfer niezwiązanych bezpośrednio z ochroną dziedzictwa niematerialnego również został poddany długiej dyskusji. Ostatecznie przeważył argument, że zasady etyczne wypracowane jako dokument wspierający i uzupełniający Konwencję z 2003 roku nie mogą przekraczać swoim zakresem celów samej Konwencji oraz wychodzić poza zadania stojące przez powołanymi przez nią organami²⁷.

W wyniku tego spotkania i na podstawie propozycji zgłoszonych przez ekspertów Sekretariat opracował 12 zasad, które następnie zostały przedstawione na posiedzeniu Komitetu Międzyrządowego w Windhoek w Namibii w grudniu 2015 roku (10.COM. 15.a).

4. Status Zasad etycznych

Wskazując na uzupełniający charakter Zasad etycznych w stosunku do Konwencji z 2003 roku i Dyrektyw Operacyjnych, należy zauważyć, że tekst Konwencji nie odnosi się *explicite* do tej kwestii, choć *implicite* wskazuje na zasady postępowania i stojącą za nimi filozofię podejmowanych działań. Natomiast Dyrektywy Operacyjne w wersji z 2018 roku *explicite* się do tej kwestii odnoszą, co związane jest z przyjęciem w 2016 roku rozdziału VI o zrównoważonym rozwoju na poziomie krajowym (par. 170-197)²⁸. W par. 171 państwa-strony zobowiązane są do podjęcia starań, aby przyjmowane plany, polityki i programy rozwoju odnoszące się do niematerialnego dziedzictwa kulturowego uwzględniały kwestie etyczne (*ethical considerations*) i nie wpływały negatywnie na żywotność dziedzictwa, jak również, by nie prowadziły do jego dekontekstualizacji lub wynaturzenia. W par. 178 poświęconemu bezpieczeństwu żywnościowemu państwa-strony Konwencji zachęcane są do podjęcia właściwych środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych, w tym stworzenia kodeksów etycznych oraz innych rozwiązań w zakresie etyki (*codes or other tools of ethics*), które mogły wspierać promowanie oraz/lub regulować dostęp do rolnictwa, rybołówstwa, polowania, pasterstwa i zbieractwa, przygotowywania i przechowywania żywności oraz związanych z nimi wiedzy i praktyk, które są uznane przez wspólnoty, grupy, a w niektórych przypadkach

²⁷ Notatka H.S.

²⁸ *Operational Directives* 2018, online: https://ich.unesco.org/doc/src/ICH-Operational_Directives-7.GA-PDF-EN.pdf, (dostęp: 21.09.2019 r.).

także jednostki za część ich niematerialnego dziedzictwa kulturowego. W par. 184 odnoszącym się do inkluzywnego rozwoju ekonomicznego państw a strony zachęcane są do tego, by promować idee sprawiedliwego handlu oraz etycznych relacji ekonomicznych.

Zasady etyczne stanowią odrębny dokument w stosunku do Konwencji i Dyrektyw Operacyjnych, niemający charakteru prawnie wiążącego, jednakże przy wielu okazjach przenikający działania i debaty organów Konwencji, jak również pojawiający się w dokumentach służących ocenie skutków Konwencji. Dotyczy to zwłaszcza *Overall Results Framework (ORF)*²⁹, która dzięki stworzonej matrycy pozwoli oceniać globalnie poziom implementacji Konwencji. Wśród wskaźników wpływu, rezultatów długo-, średnio- i krótkoterminowych i zidentyfikowanych obszarów tematycznych odniesienia do zasad etycznych pojawiają się w wielu miejscach, co z kolei wpłynie zapewne zwrotnie na sposób, w jaki państwa – w regionach – będą składać raporty z jej wykonywania oraz porządkować dane. Oznacza to, że sam fakt oczekiwania na podanie tych informacji przez poszczególne kraje może wpłynąć na ośmozę rozwiązań, wymuszając w ten sposób przyjęcie podobnych lub tych samych zasad etycznych na poziomie krajowym i lokalnym. Odniesienia do Zasad etycznych obecne są w ORF: a) w obszarze tematycznym: „podnoszenie świadomości” jako jeden z czterech wskaźników zbudowany z dwóch elementów (Zasady etyczne – przyjęte do Konwencji – są przestrzegane podczas działań mających na celu zwiększanie świadomości dotyczącej dziedzictwa niematerialnego oraz zasady etyczne, funkcjonujące jako kodeksy etyki zawodowej lub standardy takiej etyki, również są przestrzegane w tego typu działaniach); b) w obszarze tematycznym: „inwentaryzacja i badania”, jako element wskaźnika badającego zakres, w jakim badania i dokumentacja, w tym te o charakterze naukowym, technicznym i artystycznym, wspierają ochronę dziedzictwa niematerialnego i są prowadzone zgodnie z właściwymi zasadami etycznymi; c) w obszarze tematycznym: „polityki oraz środki administracyjne” stanowią element wskaźnika, badającego zakres, w jakim ich wprowadzenie na polach innych niż kultura i edukacja uwzględnia różnorodność dziedzictwa niematerialnego oraz wagę jego ochrony, chodzi tu zwłaszcza o respektowanie tych Zasad w przyjmowanych programach, politykach i programach związanych z rozwojem; d) w obszarze tematycznym: „włączanie wspólnot, grup i jednostek oraz innych podmiotów” stanowią wskaźnik badający, czy podmioty sektora prywatnego biorące udział w ochronie dziedzictwa niematerialnego, wpisane bądź nie objętego inwentarzem, przestrzegają Zasad etycznych.

²⁹ Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego 7 GA. 9.

Overall Results Framework (ORF) zwraca zatem uwagę na fakt funkcjonowania dwojakiego rodzaju zasad etycznych: tych przyjętych oficjalnie przez Komitet Międzyrządowy w 2015 roku (*the Ethical Principles* pisane z dużej litery) oraz wielu rodzajów innych zasad (*ethical principles*), wywodzących swoje źródła z etyki zawodowej różnorodnych grup zajmujących się ochroną kultury i dziedzictwa kulturowego. Tego typu standardy czy też kodeksy etyki zawodowej mogą mieć często dużo większe znaczenie dla ochrony dziedzictwa, wiążąc członków towarzystw naukowych i środowisk antropologicznych, archeologicznych, prawniczych, folklorystycznych, muzealnych i innych bardziej niż ogólne zasady przyjmowane na forum międzynarodowym. Sankcja za złamanie takich standardów jest bowiem dużo bardziej efektywna, gdyż z zasady dobrze znające się środowiska są w stanie zdecydowanie szybciej zareagować i lepiej wypełniają rolę etycznych „strażników”.

5. Etyka na forum międzynarodowym w działaniach państw-stron Konwencji z 2003 roku i Forum organizacji pozarządowych

Zasady etyczne, po ich przyjęciu na posiedzeniu Komitetu Międzyrządowego w grudniu 2015 roku, pojawiły się w debacie podczas obrad Zgromadzenia Ogólnego państw-stron Konwencji w czerwcu 2016 roku³⁰. Odwoływała się do nich delegacja Grecji, wskazując na kryzys migracyjny w Europie i na Bliskim Wschodzie i w tym kontekście przywołując zasadę 5., mówiącą o dostępie do „instrumentów, przedmiotów, artefaktów, przestrzeni kulturowej i przyrodniczej oraz miejsc pamięci, bez których nie mogłoby się wyrażać ich niematerialne dziedzictwo kulturowe, także w sytuacji konfliktu zbrojnego”³¹. Grecja zauważyła, że Konwencja (także dzięki przyjęciu Zasad etycznych) staje się coraz silniejszym instrumentem, i może zostać wykorzystana do dyskusji nie tylko nad tym, jak chronić dziedzictwo niematerialne w konfliktach zbrojnych, ale także jak korzystać z niego w działaniach na rzecz przewycięzania skutków tych konfliktów³². Znaczenie Zasad etycznych w szerszym kontekście podniosła z kolei delegacja Włoch, wskazując, że uświadamiają one, że etyka jest sercem ochrony wspólnot, grup i jednostek, zaś wartość niematerialnego dziedzictwa nie może być sprowadzana do wartości pieniężnych³³.

³⁰ *Summary records of the Sixth Session of the General Assembly*, ITH/18/7.GA/INF.1, s.11, par. 44 i nast.

³¹ Zob. tłumaczenie poniżej.

³² *Summary records of the Sixth Session of the General Assembly*, ITH/18/7.GA/INF.1, par. 77.

³³ *Ibidem*, par. 137.

Odniesienia do Zasad etycznych pojawiały się także incydentalnie podczas 11. posiedzenia Komitetu Międzyrządowego³⁴ w Addis Abebie (Etiopia) i 12. posiedzenia Komitetu Międzyrządowego na wyspie Jeju (Korea Południowa) w kontekście wpisów na Reprezentatywną listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości elementów z Egiptu (Tahteeb, gra w kije)³⁵, Meksyku (Charrería, tradycje jeździeckie)³⁶ i Kirgistanu (Kok boru, tradycyjna gra konna)³⁷. W kontekście wpisu egipskiego podkreślano, że udział i bezpośrednie włączenie w przygotowanie wniosku depozytariuszy dziedzictwa zagwarantowało poszanowanie zasad ochrony i etyki w odniesieniu do tego dziedzictwa. Z kolei Meksyk zaznaczał, że wpisanie tradycji Charrería pozwoli na upowszechnienie etycznych praktyk ochronnych w całym Meksyku. Przy ocenie tradycyjnej gry z Kirgistanu Kok Boru Zespół Ewaluacyjny dostrzegł w niej silne przywiązanie do zasad etycznych, takich jak: współpraca, cierpliwość i wzajemny szacunek.

O ile odniesienia do Zasad etycznych w działaniach Komitetu Międzyrządowego czy Zgromadzenia Ogólnego państw-stron na chwilę obecną pojawiają się na marginesie głównych debat, to w pracach Forum organizacji pozarządowych od samego początku są w centrum. Prace na forum NGO-sów nad kodeksem etycznym i debata nad przyjętymi Zasadami stały nawet u źródeł stworzenia grupy roboczej w ramach Forum *ICH NGOs and Ethics*. Działania tej grupy doprowadziły do przyjęcia podczas Forum NGO-sów (towarzyszącego zawsze posiedzeniom Komitetu Międzyrządowego) na Mauritiusie w listopadzie 2018 roku Deklaracji organizacji pozarządowych w sprawie Zasad etycznych³⁸. Przyjęcie tej deklaracji ma być pierwszym krokiem w zaplanowanych dalszych działaniach: wypracowaniu Planu Działań na rzecz Etyki (*Ethics Action Plan*). Należy także dodać, że sprawa rozwoju działań dotyczących Zasad etycznych pojawia się regularnie we wszystkich oficjalnych wystąpieniach przedstawicieli Forum NGO-sów – czy to na posiedzeniach Komitetu Międzyrządowego, czy to na posiedzeniach Zgromadzenia Ogólnego państw-stron Konwencji³⁹.

³⁴ *Adoption of the Summary records of the eleventh session of the Committee*, ITH/17/12.COM/4.

³⁵ *Ibidem*, ITH/17/12.COM/4, par. 694-698.

³⁶ *Ibidem*, par. 998-1013.

³⁷ *Adoption of the Summary records of the twelfth session of the Committee*, ITH/18/13.COM/4, par. 661.

³⁸ *ICH NGO Forum Mauritius Declaration on the Ethical Principles for Safeguarding ICH*, 26 listopada 2018 r., online : <http://www.ichngoforum.org/ich-ngo-forum-mauritius-declaration-ethical-principles-safeguarding-ich/> (dostęp: 30.09.2019 r.), tłum.: H. Schreiber, zob. niżej.

³⁹ *Summary records of the Sixth Session of the General Assembly*, ITH/18/7.GA/INF.1, par. 485.

Biorąc pod uwagę aktywność członków grupy roboczej zajmującej się etyką w ramach forum organizacji pozarządowych, doświadczenie członków tej grupy w działalności różnych organów Konwencji, zwłaszcza w Komitecie oraz zaangażowanie akademickie, należy spodziewać się istotnych, nowych kroków na rzecz wdrażania zasad etycznych na forum Konwencji z 2003 roku. Otwarte pozostaje pytanie, jak prace prowadzone przez wąskie grono entuzjastów tej tematyki przełoży się na dostrzeżenie jej znaczenia na poziomie państw-stron Konwencji.

6. Zasady etyczne w ochronie dziedzictwa kulturowego w Polsce

W Polsce Zasady etyczne przyjęte w ramach Konwencji z 2003 roku, poza dokonaniem ich nieoficjalnym przekładem, do tej pory nie były nigdzie upowszechniane i stosowane w sposób świadomy w procesach implementacji Konwencji. Wydany w 2016 roku poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach „Dziedzictwo obok mnie” kwestię etyki i dziedzictwa wprowadza jednak w kilku miejscach, odnosząc się nie tylko do samego dziedzictwa i jego ochrony, co także do sposobu wykorzystywania informacji i danych zebranych w badaniach społecznych w lokalnych społecznościach. Zasady te można zrekonstruować na podstawie ww. podręcznika następująco: a) celem nadrzędnym działań edukacyjnych w zakresie dziedzictwa kulturowego powinno być dobro i rozwój ich adresatów, a nie doraźne korzyści organizatorów lub sponsorów takich działań; b) przekaz wynikający z podejmowanych działań powinien jednoznacznie i precyzyjnie oddzielać rzetelną wiedzę dotyczącą historii od hipotez jej interpretacji i rekonstrukcji; c) odnosząc się do „trudnych” dla społeczności lokalnej historii i tradycji, należy zachować dużą wrażliwość i unikać jednoznacznych ocen; lepiej jest koncentrować się raczej na faktach historycznych niż na ich interpretacji; d) w żadnym razie nie wolno podejmować działań, które będą dezinformowały i przekazywały fałszywy, zakłamany obraz przeszłości; e) w działania edukacyjne i promocyjne w miarę możliwości należy włączać lokalnych mieszkańców; f) bardzo ważna jest świadoma i dobrowolna zgoda na uczestnictwo w badaniu odnoszącym się do tematyki dziedzictwa kulturowego, oparta na pełnej informacji o nim; g) kluczowe są anonimowość i poufność zgromadzonych danych, a więc niemożliwość identyfikacji respondenta i prezentacja wyników jedynie w postaci zbiorczych zestawień statystycznych⁴⁰.

⁴⁰ *Dziedzictwo obok mnie*, red. A. Chabiera, A. Kozioł, B. Skaldawski, Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa 2016, s. 185 i s. 188.

Porównanie tych zasad z Zasadami etycznymi zwraca uwagę na szczególną wrażliwość na kwestie historyczne i związane z nimi interpretacje, co w kraju takim jak Polska, ze wspólnotami lokalnymi i terenami o trudnej historii, przerwanej ciągłości i napięciach dotyczących ochrony miejsc pamięci, wydaje się uzasadnione. Jednocześnie zasady te w trzech aspektach pokrywają się z tymi zidentyfikowanymi na forum UNESCO: działania odnoszące się do dziedzictwa kulturowego muszą mieć charakter inkluzywny wobec depozytariuszy tego dziedzictwa oraz mieć na względzie przede wszystkim ich dobro, jak również powinny zostać poprzedzone świadomą i dobrowolną zgodą – nie tylko na udział w badaniach, ale na wszelkie projektowane wobec wskazanych wspólnot, grup i jednostek działania. Podsumowując: badania winny być prowadzone z ludźmi, a nie nad ludźmi⁴¹.

Należy jednocześnie podkreślić, że na polskim gruncie normatywna refleksja nad etyką w badaniach i ochronie dziedzictwa niematerialnego jeszcze czeka na swój moment. Dość wspomnieć, że najważniejsza organizacja zrzeszająca etnografów i antropologów w Polsce, akredytowana przy Konwencji z 2003 roku – Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, żadnego swojego „kodeksu etycznego” czy też zasad etycznych nie przyjęła, choćby wzorem swoich odpowiedników na świecie, jak np. American Anthropological Association⁴². Nie znaczy to oczywiście, że temat etyki w odniesieniu do dziedzictwa niematerialnego w Polsce nie istnieje: przeciwnie, jest on bardzo dobrze w środowisku antropologów i socjologów obecny i naukowo opracowywany od 20 lat⁴³. Brak istnienia jednakże wypracowanych w dyskusji środowiskowej spisanych zasad etycznych, wprowadzających jasne standardy postępowania powoduje, że w wielu przypadkach etyka stosowana jest w sposób intuicyjny, zależąc od świadomości i wrażliwości badacza. Wydaje się, że instytucjonalną przestrzenią, z której inicjatywa na rzecz dyskusji o Zasadach etycznych w ochronie dziedzictwa niematerialnego w Polsce powinna wyjść, jest Rada ds. niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Tym bardziej że zdecydowana większość członków tej Rady to członkowie PTL-u, znakomici eksperci w obszarach swoich badań.

⁴¹ PUSHOR D., *Collaborative Research* [w:] *The Sage encyclopedia of qualitative research methods*, red. L. M. Given, Sage, London 2008.

⁴² AAA *Statement on Ethics*, online: <https://www.americananthro.org/LearnAndTeach/Content.aspx?ItemNumber=22869&navItemNumber=652> (dostęp: 2.10.2019 r.).

⁴³ Por. np. *Dylematy etyczne w badaniach terenowych*, red. D. Rancew-Sikora, B. Cymbrowski, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, 2016, t. 12, nr 3 ; *Etyczne problemy badań antropologicznych*, red. K. Kaniowska, N. Modnicka, Wrocław – Łódź 2010, s. 185-202, *Etyczne aspekty badań społecznych*, red. K. Zamiara, Poznań 2005, s. 191-210. PIATKOWSKA K., *Estetyczne i etyczne problemy współczesnej antropologii*, Łódź 2017, wskazuje na początek zainteresowania szerszego tematyka etyki w antropologii po 2000 roku (*ibidem*, s. 11).

Zasadność przyjmowania kodeksów czy zasad etycznych nie jest jednakże kwestią pozbawioną kontrowersji. Jak zauważa Zygmunt Kobyliński, wielu wybitnych polskich badaczy zajmujących się etyką, jak np.: Leszek Kołakowski, Barbara Skarga czy Zygmunt Bauman, wyrażało swój sprzeciw wobec takiego formalizowania namysłu nad etyką, uważając, że zwalniają one człowieka od konieczności samodzielnego podejmowania odpowiedzialnych decyzji, widząc zagrożenie wypaczeniem i deformacją etyki w momencie jej konkretyzacji czy sprowadzeniem jej do prostego, pamięciowego opanowania przepisów⁴⁴. Zauważa on jednak, niejako w odpowiedzi na te wątpliwości, że taka kodyfikacja okazuje się potrzebna w czasie przeobrażeń społeczno-politycznych czy kryzysu instytucji życia publicznego; dowodzi również dojrzałości dyscypliny⁴⁵. Biorąc pod uwagę tempo funkcjonowania zgelokalizowanego świata oraz niespotykaną wcześniej łatwość w wywieraniu szeroko rozumianego wpływu (technologicznego, społecznego, politycznego, wojskowego *etc.*) na ludzi i środowisko, potrzeba etycznej normatywizacji sfery działań ochronnych w stosunku do dziedzictwa kulturowego, umożliwiająca następnie egzekwowanie przestrzegania przyjętych norm etycznych, wydaje się paląca. Uchwalony w 2010 roku Kodeks etyki Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich⁴⁶, ogłoszony przez Ogólnopolską Radę Konserwatorów Dzieł Sztuki w 2017 roku Kodeks etyki konserwatora – restauratora dzieł sztuki⁴⁷ czy też debata, jaka miała miejsce w Polsce nad obowiązywaniem Kodeksu Etyki dla Muzeów ICOM w środowisku polskich muzealników⁴⁸ i przyjęcie przez Polską Organizację Turystyczną Globalnego Kodeksu Etyki w Turystyce uchwalonego przez Światową Organizację Turystyki⁴⁹ stanowią doskonałe drogowskazy, umożliwiające i zachęcające do rozpoczęcia debaty nad tym zagad-

⁴⁴ KOBYLINSKI Z., *Etyka w archeologii [w:] Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, red. S. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska, Poznań 2012, s. 179.

⁴⁵ *Ibidem*, s. 186.

⁴⁶ *Kodeks etyki Stowarzyszenia Naukowego Archeologów Polskich*, online: <http://snap.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki/>, (dostęp: 3.10.2019 r.).

⁴⁷ *Kodeks etyki konserwatora*, online: <https://zpap-orkds.pl/kodeks-etyki-konserwatora-restauratora-dziel-sztuki/>, (dostęp: 3.10.2019 r.).

⁴⁸ BARBASIEWICZ A., *Czy polskich muzealników obowiązuje kodeks ICOM? Uwagi o prawnych aspektach etyki muzealnej*, „Muzealnictwo”, 2012, nr 53; ZALASIŃSKA K., *Kodeks etyki dla muzeów ICOM jako ogólnie przyjęte normy etyki zawodowej – głos w dyskusji*, „Muzealnictwo”, 2013, nr 54.

⁴⁹ <https://www.pot.gov.pl/pl/nowosci/wiadomosci-z-pot/iii-miedzynarodowy-kongres-etyki-w-turystyce>, (dostęp: 3.10.2019 r.).

nieniem w środowisku badaczy dziedzictwa niematerialnego⁵⁰. Wskazują zarazem, że przysłała na nią najwyższa pora.

7. Konkluzje – nadzieje i rzeczywistość

Zasady etyczne przyjęte na forum UNESCO zaczynają współcześnie funkcjonować jako trzeci, po samej Konwencji z 2003 roku i po Dyrektywach Operacyjnych, dokument wprowadzający wytyczne dla ochrony dziedzictwa niematerialnego. Odwołania do Zasad etycznych pojawiają się także obecnie we wszystkich nowo opracowywanych dokumentach i wytycznych. Przykładem mogą być Zasady i wytyczne operacyjne dla ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego w sytuacjach zagrożeń⁵¹, przyjęte przez Komitet Międzyrządowy w grudniu 2019 r. na jego 14. posiedzeniu w Bogocie (Kolumbia).

Jeśli rozpatrywać zatem ich znaczenie na poziomie międzynarodowym, to widoczne jest ich oddziaływanie normatywne oraz łatwo przewidzieć, że trwające obecnie prace rozwijające Zasady etyczne poprzez tworzenie instrumentów dostępnych *on-line* i zasad postępowania dla różnorodnych sektorów spowodują ich upowszechnienie.

Jeśli chodzi o poziom krajowy, to sytuacja jest trudna do oceny, gdyż państwa dotychczas nie były zobowiązane do podawania informacji na ten temat w raportach okresowych i obecność Zasad etycznych w ochronie dziedzictwa niematerialnego jest uzależniona wyłącznie od świadomości organów wdrażających Konwencję (właściwe ministerstwa kultury oraz organy odpowiedzialne za krajowe inwentarze dziedzictwa niematerialnego). Wiążąc zatem duże nadzieje z przyjęciem Zasad etycznych w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na forum UNESCO musimy równocześnie realnie oceniać rzeczywistość, w której ich prawdziwa implementacja zależy od determinacji, świadomości i chęci zaangażowanych badaczy i praktyków ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym.

⁵⁰ Interesującym przykładem odnoszącym się bezpośrednio do etnografów-muzealników, jednak zawężonym do pracowników Muzeum Etnograficznego w Toruniu, może być *Kodeks etyczny pracowników Muzeum Etnograficznego im. Marii Znamierowskiej-Prüfferowej w Toruniu* (Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 25/2011 Dyrektora MET z dnia 21.XII.2011 r.), <http://etnomuzeum.pl/wp-content/uploads/2015/09/KODEKS-ETYCZNY-PRACOWNIKOW-MUZEUM-ETNOGRAFICZNEGO-W-TORUNIU.pdf> (dostęp: 30.09.2019 r.).

⁵¹ *Operational principles and modalities for safeguarding intangible cultural heritage in emergencies*, LHE/19/EXP/4, dokument niepublikowany, w opracowaniu i dyskusji między zaproszonymi na spotkanie w UNESCO w maju 2019 r. ekspertami.

Załącznik

*Zasady etyczne dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przyjęte 4 grudnia 2015 roku przez Międzyrządowy Komitet ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego*⁵²

Zasady etyczne dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego zostały opracowane zgodnie z duchem Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku i w myśl obowiązujących międzynarodowych aktów prawnych w zakresie ochrony praw człowieka i praw ludów tubylczych.

Tworzą one zespół ogólnych, kierunkowych zasad, szeroko akceptowanych jako wskazania dotyczące dobrych praktyk dla rządów, organizacji i jednostek mających bezpośredni lub pośredni wpływ na zapewnienie żywotności niematerialnego dziedzictwa kulturowego i uznających wkład tego dziedzictwa na rzecz pokoju i zrównoważonego rozwoju.

Zasady etyczne zostały przyjęte jako dopełnienie postanowień Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 roku, Dyrektyw operacyjnych dla wdrażania tej konwencji oraz regulacji krajowych, aby mogły służyć za podstawę przy tworzeniu szczegółowych kodeksów etycznych bądź innych narzędzi, które byłyby dostosowane do miejscowych uwarunkowań i brały pod uwagę specyfikę poszczególnych dziedzin niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

1. **Główną rolę** w ochronie własnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny odgrywać wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki.
2. Należy uznać i respektować **prawo wspólnot, grup i, w niektórych przypadkach, jednostek** do zachowania i pielęgnowania zwyczajów, wyobrażeń, form wyrazu, wiedzy i umiejętności niezbędnych do zapewnienia żywotności niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
3. **Wzajemny szacunek** oraz wzajemne poszanowanie i docenianie niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny stanowić podstawę współdziałania między państwami oraz między wspólnotami, grupami czy jednostkami.
4. **Transparentna współpraca**, dialog, negocjacje i konsultacje powinny towarzyszyć wszelkim działaniom podejmowanym w ramach współpracy między wspólnotami, grupami i jednostkami, które tworzą, pielęgnują, zachowują i przekazują niematerialne dziedzic-

⁵² Tłum. H. Schreiber, A. Waclawczyk, lipiec 2016. Dokument wcześniej niepublikowany.

- two kulturowe. Współpraca może być podejmowana jedynie po uzyskaniu ich **uprzedniej, dobrowolnej, stałej i świadomej zgody**.
5. Wspólnoty, grupy i jednostki powinny mieć zagwarantowany dostęp do narzędzi, przedmiotów, artefaktów, przestrzeni kulturowej i przyrodniczej oraz miejsc pamięci, bez których nie mogłoby się wyrażać ich niematerialne dziedzictwo kulturowe, także w sytuacji konfliktu zbrojnego. Zwyczajowe praktyki określające dostęp do niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinny być w pełni respektowane, nawet wówczas, gdy mogą wpłynąć na ograniczenie dostępu do niego dla szerszej publiczności.
 6. Określenie wartości własnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego należy do danej wspólnoty, grupy czy, w danym przypadku, jednostki. Wartość i znaczenie tego dziedzictwa **nie powinny być oceniane przez postronne osoby czy instytucje**.
 7. Wspólnoty, grupy i jednostki, które tworzą niematerialne dziedzictwo kulturowe, powinny **korzystać z ochrony** swoich interesów moralnych i materialnych, wynikających z tego dziedzictwa, a zwłaszcza z jego wykorzystywania, badania, dokumentowania, promowania lub adaptacji przez członków wspólnot lub osoby trzecie.
 8. **Dynamiczny i żywy charakter niematerialnego dziedzictwa kulturowego powinien być zawsze respektowany**. W stosunku do niematerialnego dziedzictwa pojęcia autentyczności i wyjątkowości nie powinny być stosowane, zwłaszcza jako ograniczające bądź uniemożliwiające jego ochronę.
 9. Wspólnoty, grupy, organizacje lokalne, krajowe i międzynarodowe, a także jednostki powinny poddawać wnikliwej ocenie **wpływ wszelkich podejmowanych działań** na żywotność niematerialnego dziedzictwa kulturowego i wspólnot, które je pielęgnują. Ocena wpływu powinna uwzględniać wpływ bezpośredni lub pośredni, długo- i krótkoterminowy, potencjalny i rzeczywisty.
 10. W ocenianiu **zagrożeń dla własnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego** oraz przy wyborze środków zaradczych i sposobów łagodzenia skutków tych zagrożeń istotną rolę powinny odgrywać wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki. Zagrożenia mogą być związane zwłaszcza z pozbawieniem dziedzictwa jego oryginalnego kontekstu, utowarowieniem i niewłaściwym przedstawianiem.
 11. **Różnorodność kulturowa** i tożsamość wspólnot, grup i jednostek powinny być w pełni respektowane. Przy tworzeniu koncepcji ochrony i wprowadzaniu jej w życie należy szanować wartości i normy kulturowe przyjęte przez wspólnoty, grupy i jednostki, a także

zwracać szczególną uwagę na równość **płci**, włączanie **ludzi młodych i poszanowanie tożsamości etnicznej**.

12. W związku z tym, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w **interesie całej ludzkości**, należy podejmować współpracę na płaszczyźnie dwustronnej, subregionalnej, regionalnej i międzynarodowej, dbając o to, by wspólnoty, grupy czy, w niektórych przypadkach, jednostki nigdy nie były pozbawiane prawa do własnego niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Deklaracja organizacji pozarządowych w sprawie Zasad etycznych dotyczących ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przyjęta 26 listopada 2018 roku przez Zgromadzenie Generalne organizacji pozarządowych akredytowanych przez Konwencji z 2003 roku⁵⁵

Forum organizacji pozarządowych zajmujących się niematerialnym dziedzictwem kulturowym, podczas Zgromadzenia Generalnego w dniu 26 listopada 2018 roku,

Powołując się na ważną rolę organizacji pozarządowych, zarówno akredytowanych, jak i nieakredytowanych przy UNESCO, w ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, narodowym i międzynarodowym.

Oczekując, że wszystkie podmioty działające w dziedzinie kultury na rzecz rozwijania różnorodnych elementów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, podejmują i promują działania prowadzone z szacunkiem, w tym z poszanowaniem praw człowieka oraz praw ludów tubylczych i mniejszości, oraz w duchu zrównoważonego rozwoju, sprawiedliwości, reprezentatywności, uczestnictwa obywatelskiego i, tam gdzie to istotne, poddając się wzajemnej ocenie,

Podkreślając znaczenie tego, że organizacje pozarządowe muszą działać etycznie we wszelkich podejmowanych przez siebie aktywnościach i sferach swojej pracy, odnoszących się do szerokiego zakresu dziedzin, elementów i kontekstów kultury,

Podtrzymując swoją gotowość, wyrażoną przez Forum organizacji pozarządowych, współpracy z różnorodnymi interesariuszami z obszaru Konwencji z 2003 roku w promowaniu i wdrażaniu Zasad etycznych dotyczących ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

Przyjmując zaproszenie od Międzyrządowego Komitetu ds. Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego skierowane do akredytowanych organizacji pozarządowych (decyzja 10. COM 15.a. par. 10) do uczestnictwa we wzbogacaniu, dzieleniu się informacjami, monitorowaniu i wspieraniu

⁵⁵ Tłum. H. Schreiber, wrzesień 2019. Dokument wcześniej niepublikowany.

platformy *on-line* zawierającej narzędzia z zakresu etyki dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

Potwierdzając, że Zasady etyczne dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego mogą wspierać organizacje pozarządowe oraz wszystkie podmioty z nimi współpracujące, czy to na zasadzie pracy odpłatnej, czy to na zasadach wolontariatu, oraz że te Zasady mogą funkcjonować jako komplementarne dla innego rodzaju kodeksów etycznych oraz już istniejących instrumentów w zakresie etyki, aby zapobiegać i zarządzać określonymi problemami oraz napięciami, albo w sposób bardziej ogólny kierunkować działania, refleksję lub podejmowanie decyzji,

Uznając, że niektóre organizacje pozarządowe są tworzone przez członków wspólnot i grupy depozytariuszy dziedzictwa, w tym zwłaszcza te stowarzyszenia, których członkami są praktycy dziedzictwa, zwłaszcza stowarzyszenia których członkami są praktycy dziedzictwa,

Popiera Zasady etyczne dotyczące ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.